

Эркин Носиров

ЧИФОННИНГ СИРИ

Ушбу китобни асл деҳқон отам Жалол
Носировнинг ёрқин хотирасига бағиш-
лайман.

МУАЛЛИФ

Эркин Носиров

ЧИФОННИНГ СИРИ

Қисса ва ҳикоялар

Тошкент
Ўзбекистон Республикаси Марказий
«Еш гвардия» нашриёти
1990

Муаллифнинг бу китобидан ўрин олган қисса ва ҳикояларнинг мавзуси ранг-баранг, воқеалари қутилмаган, ҳолатлари табиий. Асарлардаги болалар ва уларнинг хатти-ҳаракатлари жонли чиққан, катталарга муносабатлари, уларнинг мушкулларини осон қилишдаги изланишлари ҳам ўқувчи диққатини тортмай қолмайди.

Н 4803010000—21
356 (04)—90 120—90

ISBN 5—633—00564—3

© Эркин Носиров. «Чигоннинг сири», 1990

СИРЛИ ОЛАМ САРИ

Инсон дунёга келган кунидан бошлабоқ ўзини табиат қўйнида кўриди, теварагидаги барча нарсаларга ҳайрат билан боқади. Ўзининг ана шу она табиатнинг бир бўлаги, ажиб ва ҳайратомуз мўъжизаси, шоирона таъбир билан айтадиган бўлсак гўзал табиатнинг гўзал боласи эканлигини сезиб олгунича орадан маълум муддат — кунлар, ойлар, йиллар ўтади. Шундан кейин у онгли меҳнат қучоғига кириб, бор умрини табиат, ватан, башар манфаатига бағишлайди.

Теварагимизни қуршаган борлиқ барчамизга сирли оламдир. Башириятнинг буюк вакиллари унинг кўп сирларини очишган бўлса ҳам бизга ҳамон тилсимотдек туюлаверади. Шунинг учун ҳам бу оламдаги ҳар бир нарса бизда завқ ва ҳайрат ўйғотиши табиийдир.

Болалик хотиралари жуда кучли бўлганидан одам уларни умрбод унутолмайди. Улар чиндан ҳам эзгу ва ширин бўлади. Болаликдаги ҳайрат ва завқ ҳам ўзгачадир. Бу ҳиснинг инсонга умрбод йўлдош бўлиб қолиши эса бениҳоя қувонарли ҳодисадир.

Менинг болалик ва ўсмирлик йилларим Андижонда кечган бўлса ҳам бобом (онамнинг отаси) билан унга қарашли бир парчагина ерда бўлиб, кучим етганича қарашардим. Бобомнинг биттаю биттагина отини парвариш қилардим, экин-тикин ишларида катталардан қолишмасликка интилардим. Ойдин кечаларда экинзор чеккасидаги сунада осмонда бамисоли чўғдай ялтираётган юлдузларни санашга уринганларим, чирилдоқларнинг тинимсиз чириллашлари, субҳидамдаги қўшлар навоси тонг сабоси очилтирган гуллар, қуёшнинг жилмайиб боқиши, шунда борлиқнинг нақ олтинранг тусда товланиши... Тенгқўрларим билан бекинмачоқ, чиллак, пирилдоқ ўйнаганларимиз... Бобомга мингашиб дала айланганларимиз... Буларнинг бари худди куни кеча юз берганидек ҳамон кўз олдимда турибди.

Бизучи Эркин Носировнинг «Чигоннинг сир» китобини ўқирканман, жўшқин болалик йилларимни беихтиёр эсладим, ўзим мафтун бўлиб қолган қишлоқ манзаралари кўз олдимдан бир-бир ўтди. Гарчи муаллиф Андижонни эмас, балки Тошкент атрофидаги жойларни қаламга олган бўлса ҳам хаёлим беихтиёр ёшлиқнинг унутилмас йиллари кечган сўлим манзилроҳларга учди.

Бизнинг болалик йилларимиз билан ҳозирги йиллар ўртасида ер билан осмонча фарқ борлиги барчага аён. Мен граммофонни биринчи марта кўрганимда темирдан одам овози чиқишидан лол қолиб, ҳатто яқинига йўлашга ҳам юрагим дов бермаган, кейинчалик аста-секин иқинига бориб, қўрқа-писа устидан силайдиган бўлгандим. Ҳозирги космик асрнинг болалари эса, граммофон тугул ундан ҳам мураккаброқ аппаратларни мактаб ва пионер саройларидаги тўғаракларда ўз қўллари билан яратмоқдалар, фазо кемалари парвозини таҳлилдан ўтказмоқдалар, компьютерларни ишлатиб, турли жумбоқларни ҳал қилмоқдалар. Шундай бўлса ҳам уларга табиат гўзалликларидан завқланиш ва ҳайратланиш, тўғри ҳисси, ҳамроҳ.

Тўпламга кирган асарларимизнинг кўпчилиги табиатнинг гўзалликлари, табиатга хос бўлган ана шу жиҳатларини тасвир қилган. Табиатга,

бунёдкор меҳнатга бўлган меҳру муҳаббат, ўқиш-ўрганишга интилиш, катталарга ҳурмат — уларнинг барчаси бир-бирига яқинлаштириб туради. Ёзувчи улар характерида шаклланаётган янги жиҳатларни илғаб олган ҳолда ишонарли тасвирлашга уринади.

Биз бу ҳолни кўпроқ «Раис бобонинг набиралари» киссасида сезамиз. Шаҳарлик тенгдош икки ўқувчининг қишлоқда кечган кунлари тасвирида ҳозирги кунлардаги ўсиш-ўзгаришлар нафаси сезилади. Қисса қаҳрамонлари бўлган Музаффар билан Улуғбек бошида таътил кунларида қишлоққа келиб, шунчаки дам олиб кетишни ўйлаган бўлсалар ҳам бу ерга келганларидан кейин қайноқ ҳаёт қучоғида бир чеккада қололмайдилар. Янги дўстлар орттирадилар, биргаликда катталар қатори кучлари етганича баъзи бир ишларда, чупончи ҳашарда қатнашадилар, бобонинг ёнига тушиб огирини енгил қиладилар, ҳатто каттароқ ишларига ҳам аралашиб кетадилар. Бунда уларнинг кўзлари очила боради, яхши билан ёмоннинг фарқига ета бошлайдилар.

Китобга кирган ҳикояларнинг мавзулари ранг-баранг. Биз унда табиатга, жониворларга меҳр уйғотувчи, ростгўйликка чорловчи, эзгуликни улугловчи ҳикояларни кўрамиз. Буларнинг барида ёзувчи эзгу мақсадда қўлига қалам олганлиги сезилиб туради.

«Чигоннинг сири» ёзувчининг ёш китобхонларга аталган иккинчи тўплами! Бундан анча йиллар муқаддам у адабиётнинг навқирон мухлисларига «Насибахоннинг табассуми» китобини тўхфа қилган эди. Табиат гузаллигини сақлаш, экологик муҳитни соғломлаштириш, осмонимизни беғубор қилиш учун кураш авж олган ҳозирги кунларда инсоннинг табиатга муносабати, унга меҳру муҳаббатини эъозлашга бағишланган ушбу тўплам ҳам ёшларга муносиб совға бўлиши турган гап. Зеро эзгулик йўлидаги ҳар бир иш қалбга қувонч бағишлайди. Биз бу йўлда ёзувчига бундан буён ҳам муваффақиятлар тилаб қоламиз.

Комил ЯШИН,

Ўзбекистон халқ ёзувчиси

РАИС БОБОНИНГ
НАБИРАЛАРИ

ҚИССА

БИРИНЧИ БОБ

КУНЧИҚАРДАН КУНБОТАРГА

Ойим гоҳо телефонда таниш-билишлари билан гаплашиб қолсалар, қўл қўрғур ҳеч бўшамайди, уйнинг гани кўчага тўғри келмаслигини биласиз-ку, дердилар. Ўшанда, нега бунақа дейишади, уйнинг гапи нимага кўчага тўғри келмас экан, деб ҳайрон бўлардим. Энди билсам бунинг тагида бошқа гап бор экан.

Май байрамидан кейинги кунларнинг бирида Чотқол тоғларига қараган эни бўйидан уч баравар чўзинчоқ бўлган уйимиз балконида нонушта қилиб ўтирардик. Пастдаги дарахтлар тинч бўлса ҳам шохларининг учи шабадада сезилар-сезилмай тебранади. Ҳаво салқин ва оромбахш.

— Хўш, — дадам одатларича «бўлди» дегандай пиёгани тўнтариб, шошилмай гап бошладилар, — энди бир маслаҳат, онаси. Бугун-эрта отпусқа ҳам бошланади. Иссиққўл томонга юрсакми дейман.

Ойимнинг чехралари ёришиб, кўзлари порлаб кетди.

— Вой, мингга кириш, дадаси. Кўнглимдаги гапни айтдингиз-а.

Дадам илжайиб қўйдилар:

— Дўхтирининг гапи эсимда турувди-да.

Ойим суюниб кетганларидан бошимни силашга тушдилар-да, назаримда менга имо қилиб сўрадилар:

— Қўзихонни ҳам олиб кетамизми?

Бундан яна ҳушёр тортиб, қулоғимни динг қилдим. Дадам эса нипакларини бузмай:

— Қўрамиз, — дедилар.

Ойимга ўхшаб суюниб кетдим. Иссиққўлга борамиду юрагим қоқ ёрилгудай бўлмасинми! Уни биринчи марта бундан анча йил олдин «Оқ кема» деган фильмдан кўриб севиб қолганман. Ўша қўл денгиздай бепоён. соҳиллари кўринмас, сутдай оппоқ кема эса ўртасида интиб билан сузиб борар, тик соҳилда турган бола эса ундан кўзини узмай капитан отасини изларди. Боланинг ёнида Мўмин ота деган меҳрибон ва ювошгина бобоси ҳам бор эди.

Тирик етим бўлган ўша бола отасига етишолмай ахири ҳалок бўлади. Ўшанда қалбим ларзага келиб, жуда қаттиқ ачинганман.

Мана энди дадамнинг гапларига қараганда ўша қўлга борармишмиз.

Шуни ўйлаб кўнглим яйраб турганида дадам ойим икковимизни:

— Ҳозирча буни ичларингдан чиқарманглар. Олдиндан ногора чалиш яхши эмас, — деб огоҳлантирдилар.

— Вой, дадаси, ўлибмизми, — дедилар ойим. — Кейин яна бошимни силадилар: — Уқдинг-а?

«Ҳа» дегандай бошимни қимирлатиб қўйдим.

Ёлғиз фарзанд бўлганимдан дадам билан ойим кичкиналигимдан бери «Қўзихон» деб эркалатишарди. Уч-тўрт йилдан отимни айтиб чақиришса ҳам гоҳо эриб кетганларида «Қўзихон» дейишар, тўғриси айтсам бу ўзимга ҳам ёқарди.

Дадам писанда қилмасалар ҳам Иссиққўлга бормоқчилигимизни ҳеч кимга, ҳаттоки жонажон ўртоғим Улугбекка ҳам айтмоқчимасдим. Нега десангиз бир марта панд еган жойим бор. Бултур бир валдираб роса оғзим куйган. Келиб-келиб кимга керилувдим денг? Синфдошим Жаҳонгирга. Ўша воқеани ҳали-ҳали эласам ўзимдан ўзим уялиб кетаман.

Дадам бир кўни ойимга, эргага ишингиздан барвақтроқ келсангиз, билет олиб қўяман. Ҳамза театрига борамиз, дедилар. Бу гап қулоғимга мойдай ёққанидан ликиллаб қолдим. Театрга ўзим ҳам боришимга қаттиқ ишонганимдан ичимга сигдиролмай Жаҳонгирга айтувдим.

Эртасига оқшомда дадам билан ойим театрға кетишди, мени эса ён қўшнимиз Ваҳоб отага қолдиришди. Ваҳоб ота ёлғиз ўзлари турадилар. Ота билан телеви-

зорда ўшанда Штирлиц ҳақидаги фильмни кўрсак ҳам бари бир анчагача қовоғим очилмади. Жуда алам қилганди-да, ўзиям. Бунинг устига, эртага Жаҳонгир, хўш, театрда нимани кўрдинг, деса нима дейман, деб ваҳимага тушардим...

Жаҳонгир эртасига сўрашга сўради, мен бўлсам яна битта чатоқ иш қилдим: тўғри жавоб қилиш ўрнига умримда биринчи марта ёлгон гапирдим; бошим оғриб қолиб, боролмадим, дедим. Бу гапим беўхшов чиқиб, ўзим ҳам шолғомдай қизариб кетдим. Жаҳонгир эса соддадиллигидан буни пайқамади, ҳалиям боши оғриётган бўлса керак, деб ҳолимга ачинган бўлди.

Ўшанда кетини ўйламай гапирганимдан ҳали-ҳали ўзимни койиб юраман.

Иссиқкўл ҳақида гап айлангандан кейин тинчим бузилди. Уни харитадан топиб, томоша қилдим. Тиён-Шон тоғларининг этагидаги бу кўл анча-мунча катта экан денг. Юзаси 6330 квадрат километр, 1608 метр баландликда тураркан, энг чуқур жойи 668 метр келаркан. География ўқитувчимиз Собира опа бу кўлга тааллуқли ажойиб воқеаларни айтиб бердилар. Машҳур рус сайёҳи Николай Пржевальский кўп жойлар қаторида бу кўлни ҳам ўрганган экан, уни жуда севиб қолганидан 1888 йилда оғир бетоб бўлганида, кўл бўйига дафн қилинглар, дебди. Иссиқкўл соҳилидаги шаҳарлардан бири Пржевальский номига қўйилган, кўмилган жойи ҳам унга яқинроқда экан.

Энди кундузи ҳам, кечаси ҳам Иссиқкўлни ўйлардим. Бир марта тушимга ҳам кирди. Тушимда десангиз саёҳатчиларга аталган ошпоқ кемада Иссиқкўлда кетаётганмишмиз, теварак-атрофимизда катта-кичик қайиқлар сузармиш, тепамизда балиқчи қушлар чарх урармиш...

Бу тушимни ҳам бировга айтмадим.

Кунларимиз шу тариқа ўтар. Иссиқкўл эса хаёлимдан кетмасди.

Ойим айтганларидай Улуғбек билан телефонда қисқа кунда қирқ марта гаплашиб турсам ҳам унга Иссиқкўлдан оғиз очмадим. Нима учун деганингизда, дадамнинг гаплари эсимда турарди-да.

Мактабдаги ўқишимиз охирлаб қолди. Синф раҳбаримиз Зарифа опа бошқалар қаторида менга ҳам, таътилда қаерда бўлишингни ота-онангдан сўраб кел, бирор ёққа бормасанг, мактабдаги соғломлаштириш лагерига оламиз, деди. Буни келибоқ ойимга айтувдим,

дадамдан сўрабдилар. Дадам эса, келаси ҳафтада маълум бўлади, дебдилар.

Ойим тез-тез касал бўлиб турадилар, томоқлари ҳадеб оғрийверади. Врачлар Иссиққўлга бориб даволанишни маслаҳат беришганини дадамга айтгандилар. Ўша гап менинг ҳам қулоғимга кирганди. Дадам эса ҳозирда Иссиққўлга қоғоз топиш ҳаракатида юрардилар. Ўша путёвкалардан биттаси ўзимга насиб қилсин-да.

Улуғбек билан телефонда гаплашиб, бир-биримизни еттинчига ўтганимиз билан табрикладик. Кейин таътилда нима қиламиз, қаерга борасан, деб уни айлантирган бўлдим. Ҳозирча номаълум, аниқ бўлса айтаман, деб қўя қолди. Баҳолари ҳақида ҳам оғиз очмади, учрашганда гаплашармиз, деб қутулди.

Одати шунақа, кўп гапирмайди. Ўртоғимни шунинг учун яхши кўраман. Керакли нарсаларни айтади, ўшанда ҳам ўйлаб гапиради.

Улуғбек генерал Собир Раҳимов туғилиб-ўсган Тахтапул мавзейга қўшни Себзор маҳалласидаги тўққиз қаватли уйлардан бирида, худди бизга ўхшаб олтинчи қаватда туради. Эски ҳовлилари ҳам шу жойда бўлган экан. Генералнинг маҳалласи эса уларга яқин, ораси бир қадам. Бултур Улуғбекнинг уйига биринчи марта борганимда генерал болалигида чўмилган Кайковус бўйини кездик, эски уйининг ўрнини, музей қуриладиган жойни ҳам кўрдик. Ёнимизда ўртоғимнинг биздан тўрт яшар кичкина бўлган Дилфуза деган синглиси ҳам бор эди. У тезроқ кинога кирайлик, деб хархаша қила бошлади. Кинотеатр ҳам генерал номига қўйилган экан. Унда «Сеними, шошмай тур»нинг охириги сериясини кўрдик.

Ўртоғимнинг кўнглига келмасин, деб унга индамадиму лекин кинотеатр биноси менга ёқмади. Фойеси ҳам кичкина, бир қаватли, пастак, одам ҳам кўп кетмайди. Кўзимни минг ёққа жовдиратсам ҳам кинотеатрда генералнинг бирорта ҳам расмини кўролмадим. Бунинг устига биноси ҳам эски ва кўримсиз экан...

Кайковус суви илгари катта ва ваҳимали бўлганини Улуғбекнинг дадаси Ботир амаким гапириб бергандилар. Тошкентда 1916 йили қўзғолон бўлганида Юнусобод, Ҳасанбой ва Тахтапул одамлари ана шу Кайковус бўйида тўпланишган экан. Ўшанда Кайковус устига тушган кўприкда миршаблар оломон йўлини тўсишибди. Аламзада қўзғолончилар эса уларни писанд қилиш-

мабди, ҳаммаларини худди қурбақалардай анҳорга улоқтиришибди. Ўша миршаблардан қайси бири омон қолганини шу чоққача ҳеч ким билмас экан...

Собир Раҳимов эса ана шу ҳайбатли Кайковусда чўмилиб катта бўлган экан. Буни Улуғбекка қишлоқда турадиган бобоси гапириб берибди. Бобоси эса генерални билар, уларнинг уйлари илгари бир-бирига жуда яқин бўлган экан. Йўлимиз қишлоққа тушиб қолса бобомнинг ўзлари генерал ҳақида билганларини гапириб берадилар, деганди Улуғбек ўша сафар. Генерал ҳарбий формада ва оқ отда маҳаллага кириб келиб, ҳаммани ҳайратда қолдирганини эшитасан.

Бобо билан учрашиб, генерал ҳақидаги ҳикоясини тинглайдиган кунлар қачон келаркин-а?

...Ўтган куни Улуғбек телефон қилиб еттиинчи синфга ўтганим билан табриклади, мен ҳам уни қутладим. Ўшанда, таътилда нима қиламиз, деб яна қўйнига қўл солдим. Улуғбек кўнглида борини очиқ айтиб қўя қолди:

— Уйдагилар ҳозирча бир нима дейишмаяпти. Дилфуза кеча касалхонага тушиб қолди. Чиқсин-чи.

Дилфуза касал бўлиб қолганига ачиниб кетдим. Бориб кўрсам яхши бўларди-да. Буни ойимга айтувдим, жуда яхши ўйлабсан, болам, деб суюндилар. Эртасига эса газ плитада Дилфуза жуда яхши кўрадиган сомса қилиб бердилар. Пастимиздаги киоскадан эса Дилфузага расмий журналлар олдим.

Касалхонага ўртоғим икковимизни Феруза холам бошлаб бордилар. Дилфуза бизларни кўриб жуда хурсанд бўлиб кетди. Ўша ерда танишиб олган ўртоқларини кўрсатди. Феруза холам врачлар билан гаплашиб чиқдилар. Кейин ўртоғимнинг уйига қайтдик. Мени эса қўярда-қўймай олиб қолишди. Уйдагилар хавотир олишади, десам ўзлари телефон қилиб, тинчитишди.

Ўша куни роса телевизор кўрдик, кейин алламаҳалгача уёқ-буёқдан гаплашиб ётдик. Икковимизнинг ҳам гапимиз айланиб келиб, таътилни қандай ўтказишга тақалаверарди. Пионерлар лагерига борсакмикин ё туристик саёҳатга? Қани энди кемада Волганинг у бошидан бу бошига бориб келсак ё Каспий денгизида айлансак. Жуда кўп шаҳарларни кўрардик-да.

Самарқанд билан Бухорога борсак ҳам ёмон бўлмайди-ку, бироқ уйдагилар ҳали кичкинасанлар, деб юборишмайди-да. Фаргона, Андижон томонлар ҳам ёмон эмас...

Ўшаларни ўйлаб ётиб, кўзимиз илинганини ҳам сезмабмиз.

...Бир кун и кечқурун телевизорда «Маугли» деган фильмини кўриб ўтирардим. Дадам билан ойим кўшни хонада чой ичишарди. Уларнинг гаплари эшитилиб турарди.

— Иккита йўлланма тегадиган бўлди, ойиси, — дедилар дадам. — Учинчисининг иложи топилмади. Болани тинчитиб кетамиз энди.

Ойим пича жим қолдилар. Мушт егандай шумшайдим қолдим, телевизор ҳам кўзимга кўринмас, у бузилиб живир-живир қилаётганга ўхшарди.

— Бир иложи топилар, — дедилар ойим ниҳоят.

«Маугли» ҳам кўнглимга сиғмай ўчириб қўйдим. Нима қиларимни билмайман, қўлимга китоб ҳам олгим келмайди. Бултургидай яна «ўйнинг гапи кўчага тўғри келмаётганди-да». Иссиққўлни кўриш ҳам насиб қилмайди энди. Кечагина тушларимга кириб юрувди-я. Ма-на энди у қадамим етмайдиган олис бир жой.

Буёқда Зарифа ошам ҳам кўтиб турибди. Унга нима жавоб қиламан?

Аразлаганимни билдирмай ўзимни босишга ҳар қанча уринсам ҳам бўлмади. Дилим ғаш, таъбим хира. Алашимдан йиғлагим келади, бироқ уяламан. Кичкина эмасман-ку, дейман ўзимга ўзим.

Шунақа пайтда одамнинг кўзига уйқу келармиди. Уёқдан-буёққа ағдариламан, кўзимни чирт юмаман, бироқ қани уйқу келса! Хаёлим минг ёққа кетади. Яхшиям Улугбекка оғзимдан гулламаганим. Роса шарманда бўларканман.

Хаёлим дадамга кетади. Унга ҳам қийин-да. Иссиққўлга бораман, деганлар кўп бўлса. Йўлланма ҳаммага ҳам етавермайди-ку. Ойимга ўхшаб тез-тез касал бўлиб турадиганларга ажратилса керак-да. Дадам ҳам бултур касалхонада ётиб чиққанлар-ку. Мен бўлсам соппа-соғман. Йўлланма берадиганлар ҳам шуни ўйлашганмикин?

Ўзимни ўзим овутган бўламан. Мактабдаги лагерь ҳам ёмон эмас-ку. Бултур ёзда унда бўлиб зерикмадим, қайтанга ёғочга гул солишни ўргандим. Тўғарак раҳбаримиз бошчилигида дадамга ҳам, ойимга ҳам столга қўйиладиган қаламдон ясадим. Унга юпқа фанер ишлатишни ўргандим. Бунинг нимаси ёмон?

Бир-икки кун ўзимга келолмай юрдим. Бу орада Дилфуза касалхонадан чиқувди, уй ичимиз билан

кўргани бордик. Ана ўшанда Улуғбек икковимизнинг таътил кунларида нима қилишимиз маълум бўлди.

Дилфуза даволаниб чиққан бўлса ҳам врачларнинг маслаҳати билан Шоҳимардондаги санаторийга бориши керак экан. Ёлғиз ўзи боролмайди, онаси бирга бўлади. Дадаси Ботир амаким эса Бухоро билан Самарқандга бир ойда командировкага жўнара эканлар. Дадам билан ойим эса Иссиқкўлга...

— Ҳамма ҳар тарафга тарқаб кетаяпти, — дедилар Ботир амаким чойдан ҳўплаб. — Икки ўртоқ қолаяписизлар. Сизлар ҳам зерикмайсизлар — Қозоғистонга юборамиз.

Қозоғистонга! Қулоқларимга ишонайми ё ишонмайми? Буниси ғалати бўлди-ку, дегандай Улуғбекка қарадим. У бўлса ҳамма гапдан хабари бордай сирли кулимсиради. Шунда Дилфуза сирни очиб қўйса денг:

— Бувамнинг қишлоғига борасизлар.

— Тўғри айтдинг, қизим, — Ботир амаки илиб кетдилар. — Қаникулни буванг билан бувинг бағрида ўтказасизлар. Уларнинг қишлоғи Қозоғистонда деса ҳам бўлади. Нақ чегарада туришади-да. Тўғрими, Улуғбек?

Ўртоғим «рост» дегандай енгил бош ирғади.

Дилимнинг бир чеккаси сал ёришгандай бўлди. Бобони кўриб, генерал ҳақидаги хотираларини эшитишни ўзимча орзу қилиб юардим-да. Ана энди ўша орзум ушалаяпти.

Катталар қишлоқни мақташди. Қовун-тарвузлари ширин, ҳавоси салқин, сут-қатиқлари гирт даво экан.

Катталар гапни бир ерга қўйишди: индинга эрта-лабки салқинда қишлоққа жўнайдиган бўлдик. У уйимизга қарама-қарши томонда — кунботар ёқда экан.

— У қишлоққа бормабсизлар, оламга келмабсизлар, — деди Ботир амаки. — Мана кўрасизлар, қишлоқ ёқиб қолиши турган гап. Сехри зўр жой-да. Сувини бир ичган одам қандай бўлса ҳам албатта қайтиб келади.

— Қайтиб келгандан кейин ўзимиз ҳам амакимни йўқлаймиз, — деб қўйдилар дадам. — Кўрмаганимизга ҳам анча бўлди.

Шундан кейин хайр-хўш қилдик...

Улуғбек билан автобус станциясида учрашадиган бўлдик. Троллейбусда ўзим кетавераман, юким оғир эмас, десам ҳам бўлмади. Дадам, бирга бораман, дедилар. Хайрият, ойим эргашмадилар. Ўшанга ҳам хурсанд бўлдим.

— Ўзингга эҳтиёт бўлгин, қўзим, — дедилар ойим хайрлашаётганимизда пешонамдан ўпиб. — Совуқ сув ичма, ёмон болалар билан ўйнама. Эсон-омон қўришайлик, болагинам.

— Сиз ҳам яхши бориб келинг, ойи.

Дадам эса лифт олдида кутиб турардилар.

И К К И Н Ч И Б О Б

АВТОБУСДАГИ ҚЎЗИ

Автобусда кўчани кўриб кетмоқчи бўлганимдан де-
разага тақалиб ўтирдим. Улугбек мендан кейинги
ўриндиқдан жой олди, ёнимда эса сочига оқ оралай
бошлаган амаки ўтирарди. Унга салом берганимда юзи
ёришиб, мулло бўлинг, ўғлим, деб қўйди.

Ҳамма йўловчилар жойларида ўтиришар, бирорта
одам ҳам тик турмас, шунинг учун ҳам автобус бундай
қараганда бўшроқдай туюларди. Кўпчилик йўловчилар
тўрхалта ва сумкаларини тиззаларида олиб ўтиришар,
оёқларининг тагида эса бири-бирига кийдирилган че-
лаклар, ўралган қоплар ва бўш яшиқлар кўзга ташла-
нарни.

Ташқарини томоша қилиб кетаяпман. Иккита авто-
бус ёнма-ён юрса қапишиб қоладиган Сакбон кўчаси
ҳам орқада қолиб, Чигатой томонга бурилдик. Йўлда
бир-икки тўхтаган бўлсак ҳам автобусга ҳеч ким чиқма-
ди, қайтанга уч-тўртта одам тушиб, жойлар бўшади.

Улугбекка бир-икки қараб қўйдим. У худди кечаси
билан китоб ўқибми ё кино кўрибми уйқудан қолган-
дай мудраб кетарди. Ё атайлаб пича дам олай, деб
кўзини юмиб кетаётганмикин? Кимдандир, агар одам
автобусда ёки поездда кўзини юмиб кетса яхши дам
олади, деб эшитгандим. Шундай хаёлга бориб, ўртоғим-
нинг тинчини бузгим келмади. Дам олса олаверсин.

Юбилей спорт саройи олдидаги бекатга ҳам етиб
келдик. Йўловчилар кўпайишиб қолишган экан авто-
бусга ёпирилиб чиқишди. Ярим қоп нарсани икки
қўллаб ушлаган чолга жой бердим. Чол, безовта
бўлдинг-да, ўғлим, деб қўйди. Улугбек эса бу пайтда
қўш тугунли бақалоқ кампирга жой бўшатарди.

Қорача амаки ўрнимга сурилиб, чолга жой берган-
ди, у ўриндиққа чўкди. Шунда беихтиёр чолнинг қопи-
га тикилиб қолдим. Қоп негадир қимирлар, унда қан-

дайдир тирик нарса борга ўхшарди. Чол қонни оёғи орасига жойлаштираётганида қаттиқроқ қимирлади-да, заифгина маъраш эшитилди.

Чол билан амаки мийиқларида кулиб қўйишди. Улуғбек ҳам биз томонга аланглаб қолди.

— Етим қўзи олиб кетяпман, болам. — деди чол менга қараб. Кейин қоннинг оғзидан бошлаб ҳимариб, қўзининг бошини чиқариб қўйди. — Димиқиб қолма, жонивор.

Қондаги сақичдай қора қўзининг пешонасида қашқаси бор эди. Қўзи қўрқиб-қўрқиб, «қаерга келиб қолдим ўзи» деяётгандай жовдирарди. Чол эса унинг пешонасидан авайлаб силаб қўйди.

— Яхши қилибсиз, оқсоқол, — деди қорача амаки. — Невараларга эрмак бўлади.

Бу гапдан суҳбат талаб бўлиб турган чолга жон кирди. Жойида бир қимирлаб қўйиб, тилга кирди:

— Бош қашиига қўл тегмайдиган ҳозирги пайтда шаҳарга ким тушади дейсиз. Чигатойлик бир қадрдонимнинг фотиҳасига тушувдим, илойим жойи жаннатда бўлсин. Бозорчада гўшт дўкони бор. Ёнидан ўтаётсам қўзининг маъраши эшитилиб қолди. Яқин бориб, гўшт оладиган одамдай қассобга рубарў бўлдим. У тоғни урса талқон қиладиган барзанги экап. Яна маъраш эшитилди. Қарасам шу қўзи дўконча бурчида ётибди.

— Ука, бу қанақа қўзи? — сўрадим қассобдан.

У нобакор бўлса уялмай-нетмай:

— Дўппи тор келиб, онасини думалатувдим. — деди.

Хоҳ ишонинг, хоҳ ишонманг бошимга мушт тушгандай бўлди. Қўзи бечора тилка-пора қилинган онасига аза тутиб ётган экап-да. Қассобда меҳр эмас, қаҳр бўлади, деб бежиз айтмаганлар. Азбаройи куфурим ошганидан тилимга сўз келмай қолди. Ахири:

— Қўзини нима қиласиз? — дедим.

Барзанги пинагини бузмай:

— Харидор чиқса пуллаймиз, бўлмаса барра қиламиз, — деди.

Қассобга ичимда минг-минг лаънатлар ўқисам ҳам ўзимни аранг босиб:

— Бўлмаса менга сота қолинг, — дедим-да, айтганини бериб, олдим.

Чол ёнидан рўмолчасини олиб, офтобда қорайган пешонасига қалққан терни артди. Қаттиқ ҳаяжонланганидан афти ҳам бўғриқиб кетганга ўхшарди.

Қўзининг мунгли кўзлари ҳар қандай одамнинг раҳмини келтирарди. Кечагина онасининг ёнида ўйноқлаб юрганди-да, шўрлик. Қассоб онасининг оёқларини бойлаб, сўяётганида қай аҳволга тушганикин бечора. Зор қақшаб маърагандир?

Шуни ўйларканман кўзим тиниб кетгандай бўлди. Қўзи энди хирагина кўринар ва тобора мендан узоқлашиб бораётганга ўхшарди.

Сал нарсага эзилиб кетадиган одатим бор. Шу пайтгача ҳеч нарсага, ҳатто балкониимизга ўрганиб қолишган қаптарларга ҳам озор бермаганман.

...Ўша пайтларда балкониимизнинг олди очик эди. Дадам бир куни уста бошлаб келиб, балконни тўсдирадиган бўлдилар. Уста ҳаммаёқни эринмай ўлчади ва бешта деразани қаторасига ўрнатишини айтди.

Балкон тўсилса қаптарлар киролмай қолишадик. Шуни ўйлаб дадамга:

— Мана шу жойни ёпманглар, қаптарлар кириб туришади, — деб балконнинг чап бурчагини кўрсатдим.

Дадам ҳам, уста амаки ҳам кулиб юборишди.

— Э ўғлим-е, хўи соддасан-да, — дедилар дадам. Қаптарлар ҳам эслик бўлишади. Ўрганган жойларига келишаверади. Деразаларни очиб қўямиз, бемалол киришаверади.

— Шундай, шундай, — уста дадамнинг нияти қўшилди.

Дадамнинг гаплари тўғри чиқди. Қаптарлар деразалаб кетишмади, келишаверди. Улар икки йил балкониимиздан қимирлашмади. Бироқ олтинчига ўтган кўзларимда бирдан ғойиб бўлишди. Сабабини ҳалигача билмайман. Адашиб кетишдими ё ёввойи мушукларга эм бўлишдими — беҳабармиз. Уларга анчагача ачинишардим, бир марта ҳатто секингина йиглаб ҳам олдим.

Дадам ҳам, ойим ҳам, қаптарларинг келиб қолишар, деб юпатдилар, кўнгли кўтарилсин, деб турли совғалар олиб беришди. Мен барибир қаптарларим келишини кутардим. Бу воқеани ичимга сиғдиролмай синфдошларимга айтдим. Ўшанда ачинганлар ҳам бўлди, ачинмаганлар ҳам. Саттор деган синфдошим буни ҳатто кулдига олди, эринмасанг Олой бозорини бир айлан, битта яримта сотмоқчи бўлиб тургандир, деди. Келди деган қилиги совуқ бола эса, сўйилиб, қозонга тушиб кетган бўлса ҳам керак, деди.

Ўша қаптарларим қайтиб келишмади, ўрнига икки-
таси кўнглимга ўрганди. Хозир уларга

яхши қараяпман. Деразалар доимо очик туради, тарелкалари овқатга лик тўла, ёнида сув идиш ҳам бор.

Қўзига тикиларканман шуларни ўйладим. Каптарларимни яхши кўрсам нима қилай? Улар осмонда чарх уриб, қанотларини «пат-пат» урганларини кўрсангиз жуда завқингиз ошади. Қани энди баландлаб-пастлаб ҳар хил ўйинлар кўрсатганларини кинога олиб қўйсам! Кўрганлар маза қилишарди-да!

Бир вақт қарасам машина жарликка шўнғиб бора-япти. Асфальт йўлдан кетаётган бўлсак ҳам бунақа жойни биринчи кўраётганимдан юрагим орзиқиб кетди.

Қўзига қарасам ўзимга тикилиб турибди. Қани уни ҳам каптарларимга қўшиб, балкониимизда боқсам. Пастдаги ариқ чеккаларида ўсган ўтлардан берардим, эргаштириб юриб ўйнатардим. Афсуски, бунинг иложи йўқ. Эгаси менга бериб қўярмиди. У ҳозирда амаки билан нималарнидир гаплашиб кетар, ўз хаёлларим билан бўлганимдан сўзлари қулоғимга ҳам кирмасди.

Автобус юқорига вағиллаб чиқаётганида Улуғбек сал олдинга эгилиб, яқинлаб қолдик, бундан кейингисиде тушамиз, деди. Худди шу пайт чол ҳам қимирлаб қолди. Нариди сурилиб турдим. Чол автобус тўхтар-тўхтамас қўзини қоп-мопи билан бағрига босганича орқа эшикка юрди. Унга қўш тугунли хотин билан озгинроқ бир бола эргашди.

Қўзининг боши ҳамон очик, қўзларини биз томонга жовдиратарди. Шунда унинг қўзларида ёш ҳалқаланаётгандай туюлди. Ё менга шундай кўриндими билмадим.

Ўриндиққа секин чўкдим-да, яна ташқарига қарардим. Бироқ энди чол ҳам, кўнглимдан жой олган етим қўзи ҳам кўринмади.

Биз энди иккала четига участкалар тушган кўчалардан борардик. Уларнинг олдида экилган тол, терак, олчаларнинг каттароқлари ҳам, майдароқлари ҳам бор. Баъзи уйларнинг олдида гуллушталар. Машиналар йўлдан тез-тез ўтиб турганидан бўлса керак дарахтларнинг баргига оқиш чанг қўнганга ўхшайди.

Ниҳоят ўнг томондаги катта сайхонни кўрдим. Унинг этагида қум-қуқ жўхоризор бор эди. Унга ҳавасим келди. «Қандай яхши-я», дегандай ўртоғимга қарардим. У эса яна қўзини юмиб олган, автобусдаги йўловчилар анча камайганди.

Яна қўзичоқни ўйладим. Гўё у онаси билан шабадада енгил тебранаётган жўхоризорда юрганмиш. Онаси

эса тагин ичкарилаб кетма, адашиб қоласан, бу ўрмон-ку, дегандай унга қарармиш. Қўзичоқ эса бари бир сакраб-сакраб онасидан йироқлаб кетармиш...

Улуғбек «келдик, туш» деганидан кейингина хаёлимни йиғиштириб олдим. Қарасам автобус тўхтабди, одамлар бирин-кетин тушишяпти.

У Ч И Н Ч И Б О Б

ҚОЗОҒИСТОН ШАМОЛИ

Соат ўндан ошганидан кун исиброқ қолганди. Ўнг томондан шошилмайроқ борарканмиз, бу қатор кетган участкаларнинг қайси бири бобога қарашли экан, дегандай аланглардим. Улуғбек эса бир нима демасди. Ҳадемай уйлар тугаб, катта тутзор бошланди.

Тутларнинг кўпчилиги каллакланган, бироқ қирқилмаганидан гуркираб ётганлари ҳам бор эди. Тўғрига қараб ўттиз-қирқ метрлар наридан йўл тутзорга бурилганини кўриб қолдим. Назаримда ўша йўлга бурилишимиз керак эди.

Бу йўлдан машиналар ҳам бемалол юра оларди. Унга юпқароқ қилиб шагал ташланган, чекка-чеккала-рида эса ўтлар ўсганди. Ундан шошилмай борарканмиз аҳён-аҳёнда битта-яримта чумчуқ учиб ўтарди. Ҳаммаёқ тинч, шабада тут барглари енгил шитирлатиб қўярди, холос. Теварак-атрофда ҳеч нима кўринмас, катта кўчадан ўтиб турган катта-кичик машиналарнинг овозлари ҳам иссиқ ҳавода эриб кетаётганга ўхшарди.

Икковимиз ота-опаларимиз тутқизган нарсаларни кўтариб олгандик. Улар оғир бўлмаса ҳам ҳар ҳолда иссиқда одамни терлатмай қўймади. Яқин қолдикми, деб уёқ-бўёққа қараб қўяман. Иссиқдан Улуғбекнинг юзи ҳам бўғриққандай. Лекин сир бермайди, ердан кўзини узмай бораёпти. Ё менга бирор нимани сюрприз қилмоқчимикин? Индамай-индамай юриб, одамни хурсанд қиладиган одати ҳам бор ўртоғимни.

Хайрият, тутзор тугаб, суви шарқираб оқаётган ариқ олдидан чиқиб қолдик. Унинг сувини тиниқ ҳам, ифлос деб ҳам бўлмасди. Ўртача, устида ёғоч кўприги бор эди. Ариқнинг суви пастроқда оқар, қўлини ювмоқчи бўлган одам кўприкнинг туртиб чиққан ёғочларини бир қўллаб ушлаб, энгашсагина муроди ҳосил бўларди.

Ариқ бўйи икки чеккасига зичлаб экилган толлар соясида бўлганидан жуда бизбоп эди. Бу соя ҳар қанақа одамни ўзига чорлар, бунга ўзим ҳам дош беролмай кўприкдан ўтибоқ бурилгандим. Қўлимдаги тўрхалталарни қўйиб, ариқ томонга юрарканман Улуғбек тўхтатиб қолди:

— Қўлингни ювгину ичакўрма!

— Нега энди? — дедим чанқамаган бўлсам ҳам ажабланиб.

— Бу ариқдан ичилмайди, экин сугорилади. Одамлар водопровод сувидан ичишади.

Қўлимни ҳам чаймай тўхтаб қолдим. Шунчалар ёмон ва ифлос сув эканми? Унда қўй-сигирлар қаердан ичишаркин?

Буни сўровдим улар ҳам водопровод сувидан ичишини айтди. Кейин эса мени бутунлай ишонтириш мақсадида бўлса керак, бу ердаги хонадонларда водопровод борлигини тушунтирди.

Ростини айтсам бунақа гапни сира ҳам кутмовдим, қишлоқдагилар ариқ сувини ичишади, водопровод фақат шаҳардаги уйларда бўлади, деб юрардим. Ҳозир эса ўртоғимнинг гапини эшитиб мот бўлгандим ҳисоби. Шу вайдан гапни бошқа ёққа бурдим:

— Бувангнинг уйига яқин қолдимми?

Улуғбек бир сўз демай каттақон пайкал чеккасида қад кериб турган қўрғонга имо қилди:

— Ҳў ўша болохонали уй.

Болохона нималигини билмайман, десам уят бўлар. Ўзини кўрмаган ва яқинида бўлмасам ҳам ҳарҳолда унча-мунча хабарим бор, чунки китобда ўқигандим. Уйнинг олди очиқ бўлган иккинчи қавати болохона дейилади. Биз турадиган жойда болохоналарни кўрганман, бироқ уларни чинакам болохона деса бўлармикин? Болохонада ёз ойларида турса бўлади. Бироқ мен кўрган болохоналар дарвозахонанинг устига қурилган узунчоқ хона шаклида, уларда турса бўладими ё бўлмайдами — билмайман. Ҳозирда тобора бизга яқин келаётган болохонали уй эса кўпроқ уйнинг устки қаватини эслатар, очиқ томони ҳовлига қараганидан бўлса керак бизга кўринмасди.

Бобонинг қўрғонига яқин борсак у иккита ҳовли ўртасига тушган экан. Кўчанинг бошидаги биринчи уйга қўшни бўлганидан олисдан қараганда кейинги уй кўринмасди. Болохонали уй икки тарафдаги бир қаватли уйлар орасида чиндан ҳам эртактлардаги паҳлавон-

лардай қад кериб турарди. Дарвоза ўнг томонда, усти очик, ёнида эса бир қаватли, усти шифер билан ёпилган қўш деразали уй кўринарди. Болохонанинг усти оқ тунука билан ёпилган, иккита тарнови эса кўча томонга қараган, тиккага қараб келаётган қуёш эса ҳозирда уларни ҳам ялтиратарди.

Қўш табақали қизил рангга бўялган дарвоза ланг очик турарди. Буни кўрганимда, келишимизни билиб, очиб қўйишганимкин, деган хаёлга ҳам бордим. Бироқ чап ва ўнг томондаги қўшниларнинг дарвозалари ёпиқ эди. Худди уйларида ҳеч ким йўқдай ҳаммаёқ тинч, хатто пашша ҳам учмаётганга ўхшайди. Улугбекка қарасам ҳар маҳалги одатидай кулимсирайди, холос.

Ўртоғим тушмагур жуда ичидан пишган-да. Камганлиги майлию, юраги ҳам кенглигини айтмайсизми.

Дарвозахонага оёқ қўйишимиз биланоқ юзимга муздай шабада урилди. Остонадан ҳовлининг нариги бошигача қизғиш ғишт ётқизилган кенггина йўлка қўнғирсифат туюлаётган кичикроқ дарвозага тақалар, ҳозирда у ҳам ланг очик турар ва ораликдан кўм-кўк бедазорнинг узун бўлаги кўзга ташланарди. Шабада хушбўй исларни ўзи билан бирга ўша ёқдан олиб келмоқда эди.

Уйда бир-бирига қарама қарши турган иккита деразани очиб қўйсангиз елвизак ҳосил бўлади. Аллақайси бир кино журналда чет элдаги каттакон стадионни кўргандим. Унинг бир-бирига қарама-қарши тўртта кесма дарвозаси бўлганидан энг жазирама кунларда ҳам шамол ғиз-ғиз ўтиб тураркан. Ҳозирда юзимга урилиб, сочимни тортқилаётган шабада ҳам иккала дарвозанинг бир-бирига қарши турганидан ҳосил бўлаётганди. Бу бобонинг иши, албатта!

Улугбек овоз бериб, уйдагиларни чақириб ўтирмади-да, менга «ҳозир» дегандай бир қараб қўйиб, чап томондаги айвоннинг цемент зинасидан лип этиб чиқди. Қўлидаги тўрхалталарини деворга тираб, ичкарига қараган ойнаванд эшикни унсиз очиб, ғойиб бўлди. Фурсатдан фойдаланиб, олди панжарали, шифтига ҳар хил гуллар ишланган ва ўртасида қалдирғоч уяси бўлган айвонни шошилмай томоша қила бошладим.

Айвоннинг ўнг бурчида айланма зина бўлиб, ундан юқорига, болохонага чиқиларди чамамда. У ёғочдан ишланган ва ялтировчи аллақандай рангга бўялганидан бўлса керак, ҳозирда жуда ажиб кўринарди. Икки тарафида тутқичи ҳам бор эди.

Худди шу лаҳзада десангиз ҳовлининг этак томонидан ҳуроснинг қаттиқ қичқирганидан чўчиб тушдим. Бехос тургандим-да. Унинг кетидан товуқ қақақлади-да, ҳадеганда овози ўчавермади...

— Вой болагинам-е, хўп келибсанлар-да, гиргиттон. — Эшик очилиб Улуғбекнинг жуссаси кичикроқ бувиси чиқиб келди. У кўзлари жовдираб мени қидирарди чоғи. — Қанисиз, болажоним? Айвонга чиқинг, салқингина. Иссиқда қолибсизлар-да. Вой айланай, болажонларимдан...

Айвонга тортинибгина чиқдим. Бувим мени бағриларига босиб кўришдилар. Эсимдан чиқаёзганидан шоша-пиша салом бердим. Бувим юз-кўзимдан ўпиб, бошимни силадилар.

Каттагина айвоннинг қоқ ўртасида, чап ёқдаги очиқ турган ойнаванд эшикдан сал тепароқда устига оқ дастурхон солинган хонтахта бор, атрофига гармдори гулли газламадан қилинган кўрпачалар ташланган, чап ёқда иккита оқ ёстиқ устма-уст турарди. Гуё биз келишимизга атайлаб ясатиб қўйилгандай.

Иссиқда терлаб-пишиб келганимиздан юз-қўлимизни ювиб олсак ёмон бўлмасди, дегандай Улуғбекка қаровдим, бувим илдамлик қилдилар:

— Болаларим, ёнғоқ тагидаги водопроводга бо-рақолинглар. — Кейин айвон устунидан ҳар биримизга биттадан сочиқ олиб бердилар.

— Ўзимиз ҳам сочиқ олиб келганмиз, — деди Улуғбек худди дилимдагини билгандай.

— Майли, кейин ишлатарсизлар.

Айвондан зумда тушиб, йўлқадан ҳовли ўртасидаги азим туп ёнғоқ яқинидаги водопровод томонга юрдик. Ёнғоқ қуюқ соя ташлаган йўлқадан машина юрса ҳам бўларди.

Майкачан бўлиб, водопроводдан мазза қилиб юви-ниб олдик.

Деразанинг ўнг томонида ҳам водопровод крани бор экан кўрмабман. Уни ўртоғим кўрсатди:

— Крани пастроқ, фақат овқатга сув олишади.

Айвонга келсак буви дастурхон ясатиб қўйибдилар. Хонтахтада нон, майиз, оқ пашмак, мураббо, катта вазада гилос билан кўксултон, чуқурроқ тахсимчада эса қулупнай бор эди. Бир-биримизга «ўтир-ўтир» қилаётганимизда бувим ичкаридан иккита косача билан чиқиб қолдилар.

— Олдин қатик ичиб олинглар, ғуборни кеткизади. Хў, ўзим гиргиттон бўлай сизлардан...

Қатик йўл юриб келган одамга чиндан ҳам яхши бўларкан. Уни ҳузур қилиб ичиб олдим. Энди нарсага қўл ургим ҳам келмасди... Бувим эса «олинглар-олинглар» деб равиш-рафтор қилиб турардилар.

— Шаҳардай жойдан келгансизлар, олинглар. Ада-ойиларингиз яхши юришибдими? Жуда яхши келибсизлар-да. Чойга қанд ташланглар, қувват бўлади. Болохона бу ердан салқинроқ, бирпас дам оласизлар, чарчокларингиз тарқайди.

«Иш қилибмизмики, чарчаймиз» деб ўзимча ҳайрон бўлдим. Бувим эса дастурхондаги нарсалардан бир-бир олдимизга суриб, олинглар, енглар, деб қистаб турардилар.

Улуғбекка қараб, «турайлик» дегандай имловдим бош ирғади. Буви эса қўлларини бир-бирига жуфтладилар:

— Чойни ҳам тузук-қуруққина ичмадинглар-а, болаларим. Ҳа, майли, огизларингга ёқадиган бирор нарса қилиб бераман. Буванг ҳам келиб қолар. Омин, қадам етди, бало етмасин, шу уйдан бахт-иқбол аримасин, тинч-омон бўлайлик, ҳаммаларингнинг роҳатингни кўрай.

Ўрнимиздан қўзғалдик.

Улуғбек шаҳардан олиб келган нарсаларимизни бувига бир-бир топширганидан кейин айланма зинадан болохонага кўтарилдик. Буви эса бизлардан айланиб-ўргилиб олиб келган нарсаларимизни жойлаш билан овора эдилар.

Улуғбекнинг бувисини худди ўзимнинг бувимдек яхши кўриб қолгандим. Қани энди ҳамма бувилар шунақа мулойим, ширинсуз ва меҳрибон бўлишса! Бизга қўшни уйда турадиган Фотиҳ деган боланинг бувиси бунинг тескариси деса бўлади. Фотиҳ бечорани қаргагани қаргаган. Фотиҳ гоҳо пастда бизларга қўшилиб, футболми, волейболми ўйнаб қолади. Шунақа пайтларда бувиси уйдан нақ еб қўйгудай бўлиб чиқиб келади-да, набирасини қарғай-қарғай олиб кетади. Фотиҳ бечоранинг шунақа пайтларда боши жуда тушиб кетади, кўзимизга қараёлмайди. Йиғламоқдан бери бўлиб, кетаверади...

Болохонага Улуғбек бошлади, кетидан шошилмай кўтарилиб борарканман, ёғоч зиналарни «бир, икки» деб санашга бошладиму бироқ теварак-атрофга чалғиб

ҳисобдан адашиб кетдим. Бироқ бунга ачинмадим, келаси сафар сапогига етарман, деб ўзимни овутдим.

Бу ердан теварак-атрофни чиндан ҳам бемалол томоша қилса буларди. Аммо болохонанинг ўзи зўр эди. Иккинчи қаватнинг ҳаммасини эгаллаган, ўртаси узунасига серкўзли ром билан тўсилган ва ичкари томони бир хилдаги уч хонага бўлинган, ташқари томонига эса катта-катта деразалар ўрнатилган, ҳаммаёғи бир хилда ёруғ эди. Бунинг устига хоналарнинг туташлигини айтмайсизми. Биридан иккинчисига, ундан эса учинчисига ўтса буларди. Болохона айвоннинг бошида ҳам, охирида ҳам эшик бўлиб, уёғидан кириб, буёғидан чиқиш мумкин эди.

Ҳаммасидан ҳам болохона гир-гир шамол ва одамнинг уйқусини келтирадиган даражада салқин, оромбахш эди.

Хоналарда сим кровать, стол-стул, китоб жавонлари, сандиқ ва устига кўрпа-кўрпача йиғилган тахмон ҳам бор эди. Бу ерда анча-мунча китоблар борлигидан суюниб кетдим. Мазза қилиб ўқиймиз-да. Улар орасида араб ва лотин ёзувида босилган турлича муқовадаги китоблар ҳам кўзга ташланарди. Уларга суқланиб турганимда Улуғбек гапириб қолди:

— Булар қадимий шоир ва ёзувчиларнинг китоблари. Бувам ўқиб турадилар.

— Қандай яхши, дедим қойил қолиб.

Болохонанинг панижарали айвони меҳмон қутлишга мўликалланганга ўхшарди. Ҳозирда панижара томонига узун кўрпача ёзилиб, бош томонига иккита ёстиқ устма уст қўйилганди. Бобо шу ерда дам олсалар керак. Ёстиқнинг чап томонида ўртасига қўзойнак қистирилган бир китоб ётар, ёнидаги патнисда оқ чойнак билан пахта гулли пиёла кўзга ташланарди. Бобо шу ерда ёнбошлаб китобхонлик қиларканлар-да.

Буви, дам олинглар, деган бўлсалар хаёлимизга келмас, узоқ-яқинларга тикилишдан бўшамасдик. Ҳаммаёқ яққол кўринар, ҳовлининг этак томонидан то олисдаги бир тўп дарахтларгача чўзилган улкан бедазор денгиздай чайқалар, унга қараган сари тўймасди, одам. Беданоя ўзимизнинг «Пахтакор» стадионига нақ иккита келарди. У чарақлаб турган офтобда ва енгил эсаётган шамолда гоҳ кўм-кўк, гоҳ оч яшил, гоҳ сарғимтир тусда товланар, бу эса уни янада ажиб ва сирли кўрсатарди.

Ҳовлидаги катта ва баҳайбат тупли ёнгоҳ беданоя-